

Історичні науки

УДК 378.124(091)(479.25)

Кочарян Сурен Гарнікович

*кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук
Харківський національний університет мистецтв
імені І.П. Котляревського*

Кочарян Сурен Гарнікович

*кандидат исторических наук, доцент кафедры общественных наук
Харьковский национальный университет искусств
имени И. П. Котляревского*

Kocharyan Suren

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Social Sciences
Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts*

**ВІРМЕНИ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
МИСТЕЦТВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
АРМЯНЕ В ХАРЬКОВСКОМ НАЦІОНАЛЬНОМ УНІВЕРСИТЕТЕ
ИСКУССТВ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ – В НАЧАЛЕ ХХІ В.
ARMENIANS IN THE KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF ARTS
IN THE SECOND HALF OF XX - BEGINNING OF XXI CENTURY**

***Анотація.** Досліджена роль вірмен в науково-педагогічній та творчій діяльності Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського у другій половині ХХ - на початку ХХІ ст.*

***Ключові слова:** вірмени, викладачі, мистецтво, Харків, університет.*

***Аннотация.** Исследована роль армян в научно-педагогической и творческой деятельности Харьковского национального университета искусств им. И. П. Котляревского во второй половине ХХ – в начале ХХІ в.*

Ключевые слова: армяне, преподаватели, искусство, Харьков, университет.

Summary. *It is dedicated to the role of Armenians in the scientific, educational and creative activity of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky State University of Arts in the second half of XX - beginning of XXI century.*

Key words: *Armenians, teachers, art, Kharkiv, University.*

У Харкові з часів заснування мешкають представники різних національностей, які активно працювали у різних сферах життя міста. Свій внесок у розвиток міста зробили і харківські вірмени.

Мета статті – з’ясування ролі вірмен у науково-педагогічній та творчій діяльності Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Спеціальних наукових досліджень з цієї теми немає. Окремі дані щодо вірмен – викладачів наводяться в ювілейному виданні, присвяченому 90-річчю Харківського університету мистецтв, а також у різних енциклопедично-довідкових книгах. Основними джерелами дослідження були публікації в періодичних виданнях, офіційний сайт ХНУМ, інтерв’ю.

Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського (далі – ХНУМ; колишня назва [2004-2011] – Харківський державний університет мистецтв [ХДУМ], до цього – Харківський інститут мистецтв [ХІМ]) є одним із провідних вищих навчальних закладів в Харкові, який готує майбутніх музикантів, режисерів, акторів, мистецтвознавців.

У 1978-1994 рр. на кафедрі хорового диригування цього ВНЗ працював заслужений діяч мистецтв України, професор Олександр Петрович Петросян (1928-1996) – президент регіонального музично-хорового фонду, лауреат ХІІ Всесвітнього фестивалю молоді та студентів

(1985) та Міжнародного фестивалю духової музики в м. Вроцлаві (1989). Із 1980 р. по 1996 р. він також був керівником Академічного камерного хору в Палаці студентів НТУ «ХП» [5].

«Легендою» кафедри камерного ансамблю ХІМ став доцент Азат Амазаспович Аветісянц (1943-1995) [15, с. 144]. Спочатку музичну освіту він отримав в Харкові, потім два роки (1965-1967) навчався в Московській консерваторії (клас професора Якова Зака), а в 1968 р. закінчив ХІМ (клас фортепіано Р. С. Горовець). З 1970 р. працював на кафедрі камерного ансамблю (викладач, із 1975 р. – старший викладач, із 1991 р. – доцент) [7].

На кафедрі оркестрових струнних інструментів ХІМ працював після закінчення аспірантури Київської консерваторії ім. П. І. Чайковського Г. О. Гиносян, який продовжив свою діяльність в Єреванській консерваторії [8].

У 1964-2010 рр. в ХДУМ викладав відомий музикант і диригент Сурен Гарнікович Кочарян (1920-2010) – заслужений діяч мистецтв України, професор [15, с. 81]. Він народився 3 травня 1920 р. в Єревані (Вірменія). В 1927 р. вступив до середньої школи, яку закінчив у 1937 р. Також навчався по класу скрипки в музичній школі, а потім у музичному технікумі (м. Єреван) у відомого професора Д. Н. Лекгера. З 1938 р. по 1940 р. працював у музичній школі ім. О. Спендіарова як викладач по класу скрипки, а також у оркестрі Російського драматичного театру м. Єревана.

Після демобілізації в листопаді 1945 р. вступив до Київської консерваторії ім. П. І. Чайковського, де займався по класу альту у відомого професора І. Г. Вакса – учасника струнного квартету ім. Вілема. Закінчив консерваторію в 1950 р. У 1945-1947 рр. працював у симфонічному оркестрі Українського радіо та телебачення, а в 1948-1950 рр. – у струнному квартеті Київської обласної філармонії. Після закінчення консерваторії викладав альт у Київській музичній десятирічці. У 1953-

1961 рр. працював у струнному квартеті Республіканської філармонії (нині квартет ім. М. В. Лисенка). За цей час квартет об'їздив усі республіки СРСР і дав понад 500 концертів, із успіхом виступав на першій декаді літератури і мистецтва України в концертних залах Москви (1960 р.).

З 1961 р. по 1964 р. С. Г. Кочарян працював старшим викладачем Київської консерваторії по класу струнного квартету, поєднуючи цю роботу з викладанням у музичній спеціальній школі-інтернаті ім. М. В. Лисенка. У 1964 р. він пройшов за конкурсом на посаду доцента ХІМ по кафедрі оркестрових струнних інструментів як викладач по класу альту. З цього ж часу почав працювати викладачем Харківської середньої спеціальної музичної школи-інтернату. Він поєднував викладацьку діяльність, будучи учасником педагогічного квартету інституту. В його складі грали такі музиканти, як А. Ліщинський, Р. Клименська і Й. Гельфандбейн. Цей квартет із успіхом виступав не тільки в Харкові, а й у ряді інших міст України. Значна кількість творів, виконаних С. Г. Кочаряном у складі струнних квартетів, було записано та ввійшло до Золотого фонду Українського радіо та телебачення.

У 1967 р. у ХІМ він організував камерний оркестр і до кінця свого життя був його художнім керівником і диригентом [11, с. 70-71]. Із цим оркестром виступали багато відомих вітчизняних та зарубіжних музикантів. Оркестр виступав із концертами в Москві, Києві, Ризі, Львові, Полтаві, Сумах, інших містах, а також у республіці Мальта. С. Г. Кочарян виступав з оркестром і в якості виконавця (у Москві та Харкові). Творчість молодих музикантів, диригента та керівника оркестру неодноразово зазначалося на конкурсах і фестивалях. Так, оркестр став лауреатом 1-ої премії Національного конкурсу, дипломантом міжнародного фестивалю на Мальті, міжнародного фестивалю в Києві, фестивалів «Київська весна», «Молоді голоси», «Золота осінь», «Музика – наш дім», міжнародного фестивалю «Дні Моцарта в Україні», міжнародного фестивалю «Харківські

асамблеї «та ін. фестивалів. Репертуар оркестру складала твори різних стилів та епох – від бароко до музики сучасних композиторів. Значне місце в ньому посідали твори українських композиторів, зокрема композиторів – педагогів ХДУМ. Багато з творів харківських композиторів для камерного оркестру присвячені С. Г. Кочаряну, який був їх перший інтерпретатором [13, с. 74-75].

С. Г. Кочарян також був викладачем по класу квартету. За час викладання в консерваторії він підготував 60 альтистів, які працюють в оркестрах та навчальних закладах України, інших країн СНД, США, Англії, Німеччини, Чехії, Фінляндії. У класі С. Г. Кочаряна навчалися лауреати та дипломанти міжнародних, всесоюзних і національних конкурсів. Із 1968 р. по 1970 р. С. Г. Кочарян був деканом виконавського факультету ХІМ. У 1970 р. був обраний на посаду завідувача кафедри камерного ансамблю та квартету, на якій пропрацював до 1986 р. [7]. У 1971 р. отримав звання доцента, а в 1974 р. був обраний на посаду в. о. професора кафедри оркестрових струнних інструментів, якою завідував із 1989 р. до кінця життя [8]. У 1990 р. йому було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України», а в 1991 р. – вчене звання професора. У 2006 р. С. Г. Кочарян був названий лауреатом рейтингу «Харків'янин року», а також став володарем стипендії ім. М. Манойло та дипломантом 8-го обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» у номінації «Завідувач кафедри».

С. Г. Кочарян був нагороджений багатьма дипломами та грамотами Харківського міського голови, Харківської обласної державної адміністрації та Міністерства культури і туризму України [9].

Відомий режисер, почесний громадянин Харкова, народний артист України Олександр Сергійович Барсегян (1929-2011) народився 10 січня 1929 р. у Батумі. Після закінчення в 1953 р. режисерського факультету Харківського державного театрального інституту працював режисером

Дніпродзержинського українського музично-драматичного театру, а з 1956 р. – головним режисером Львівського, а потім Київського театру юного глядача. З 1970 р. до 1973 р. очолював Київський театр оперети. З 1975 р. він працював головним режисером, а з 1983 р. – головним режисером і директором Харківського академічного російського драматичного театру ім. О. С. Пушкіна. На сцені театру О. С. Барсегян здійснив постановки понад 80-ти творів української, російської, а також світової сучасної та класичної драматургії. Протягом багатьох років успішно поєднував творчу роботу в театрі з педагогічною діяльністю. Він керував акторською студією Київського театру оперети. Був керівником курсу з режисури, а в 1980 р. став завідувачем кафедри режисури ХІМ. Багато його вихованців працюють у провідних театрах України та за її межами.

О. С. Барсегян – активний громадський діяч, заступник голови Харківської міжобласного правління Спілки театральних діячів України. Він удостоєний почесних звань заслуженого артиста УРСР (1965 р.), заслуженого діяча мистецтв УРСР (1969 р.), народного артиста УРСР (1978 р.). Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2004 р.), а також Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004) [2]. У 2006 р. за особливі заслуги у розвитку театрального мистецтва О. С. Барсегяну присвоїли звання «Почесний громадянин міста Харкова» [1]. Шість разів він ставав лауреатом рейтингу «Харків'янин року» (2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007) за значний внесок у збереження та розвиток культурної спадщини, а також був названий «Харків'янином століття». У 2009 р. О. С. Барсегян був нагороджений Золотою медаллю Міністерства культури Республіки Вірменія [14].

У 2005 р. першим проректором ХДУМ був призначений Гаррій Артушевич Абаджян – завідувач кафедри оркестрових духових та ударних інструментів та оперно-симфонічного диригування ХДУМ, заслужений

діяч мистецтв України, професор, кандидат мистецтвознавства [15, с. 91]. У 1968 р. він закінчив ХІМ, а в 1974 р. – аспірантуру – стажування в Московській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського. З 1969 р. працював в оркестрі ХАТОБ (у 1969-1975 рр. – солістом). У 1982 р. Г. А. Абаджян захистив кандидатську дисертацію в спеціалізованій раді Московської консерваторії. З 1971 р. він почав працювати у ХІМ (клас фагота) [10]. У 1983 р. очолив кафедру духових та ударних інструментів. Його учні стали лауреатами національних та міжнародних конкурсів [12]. У 1992 р. він став одним з організаторів, а потім – художнім керівником Молодіжного симфонічного оркестру «Слобожанський», в якому грали студенти та викладачі ХДУМ. У 1994 р. на Європейському музичному фестивалі в Копенгагені (Данія) оркестр був визнаний «кращим молодіжним симфонічним оркестром Європи». У 2001 р. Г. А. Абаджян став лауреатом рейтингу «Харків'янин року», а в 2006 р. – премії «Народне визнання» за підтримку молодих талантів і плідну керівництво оркестром «Слобожанський». У 2010 р. він отримав почесне звання «Народний артист України» [6].

На 2012 р. професором кафедри оркестрових духових та ударних інструментів та оперно-симфонічного диригування, художнім керівником студентського симфонічного оркестру ХДУМ був заслужений діяч мистецтв України Шаліко Гарегінович Палтаджян [15, с. 98]. Він народився в 1941 р. в місті Куй-Айрі (Вірменія). Закінчив музичне училище Куй-Айрі в 1959 р., а в 1964 р. – ХІМ за класом валторни. У 1961-1972 рр. працював солістом оркестру Харківської обласної філармонії, в 1972-1975 рр. – диригентом Луганської філармонії, а в 1975-1979 рр. – диригентом оперної студії ХІМ. Із 1979 р. по 1999 р. Ш. Г. Палтаджян обіймав посаду головного диригента, а в 1999-2003 рр. – художнього керівника Харківського театру музичної комедії. За ці роки він брав участь у підготовці 40 вистав. Із 1993 р. як диригент постійно співпрацював із

Молодіжним симфонічним оркестром «Слобожанський». Він гастролював у містах України, Росії, Грузії, Латвії, Данії, Іспанії. Концертна діяльність Ш. Г. Палтаджян – це більше 500 концертів із творів зарубіжних та вітчизняних класиків, а також сучасних композиторів. У 2009 р. він був нагороджений «Золотою медаллю» Міністерства культури Вірменії [6].

Сорок років у складі симфонічного оркестру Харківської обласної філармонії грав скрипаль Лев Сергійович Сароян. Він народився 20 травня 1924 р. в селі Чалтирь Мясниковського району Ростовської області. Йому було три роки, коли родина переїхала до Харкова. Л. С. Сароян навчався в школі для музично обдарованих дітей.

У 1945 р. Л. С. Сароян вступив до Харківської консерваторії (клас професора Добржинца). Після її закінчення в 1950 р. він був направлений на роботу до Сум, де викладав у музичній школі. Також був концертмейстером в оркестрі Сумської філармонії. Після повернення в Харків у 1952 р. Л. С. Сароян пройшов за конкурсом в оркестр Харківської обласної філармонії. Виконавську діяльність він поєднував із викладацькою у Харківському інституті культури і музичних школах. У 1970-ті рр. протягом трьох років був заступником директора Харківської обласної філармонії. На 2010 р. працював в оперній студії ХДУМ [4].

Відомий харківський актор і режисер Армен Мігранович Калоян на 2010 р. працював режисером-постановником Харківського академічного театру опери та балету (ХАТОБ), викладачем кафедри оперної підготовки та кафедри майстерності акторів ХДУМ [3]. Він народився 14 грудня 1970 р. у Харкові. Кілька років прожив у місті Сухумі. Батько рано помер (загинув у 1975 р.). 8 років навчався в Харківській музичній десятирічці по класу віолончелі (у Л. С. Нікуліної). Потім перейшов до середньої школи № 152. Навчався у спортивному класі (гімнастика, водне поло, бокс). Займався бальними та сучасними танцями. У 1988 р. вступив на підготовче відділення вокального факультету ХІМ. У 1994 р. А. М. Калоян закінчив

театральний факультет ХІМ (навчався у народних артистів України Є. В. Лисенко і О. С. Барсегяна) і вступив до «Київського академічного молодіжного театру». Він також працював у театрі «Браво» та брав участь у багатьох антрепризах.

Після повернення до Харкова в 1998 р. А. М. Калоян потрапив до театру «Арабески», з яким гастролював у Європі та Америці, брав участь у багатьох фестивалях. Також він почав працювати викладачем на кафедрі оперної підготовки ХІМ, а потім на кафедрі майстерності акторів театрального факультету ХІМ. А. М. Калоян побував на багатьох майстер-класах, а також навчався у літній Академії виконавської майстерності у викладачів із Лондонської Академії. У 2001 р. він отримав в Софії (Болгарія) Диплом з техніки Рудольфа Лабені (викладач Моніка Кох, Лондон).

У 2006 р. А. М. Калоян на сцені ХАТОБу поставив оперу Моцарта «Дон Жуан» [17]. Також в ХАТОБі їм були поставлені такі вистави, як «Сільська честь» Масканьї, «Бестіарій» А. Щетинського, «Рита або піратський трикутник» Доницетті, «Шлюбний вексель» Россіні. А. М. Калоян активно співпрацював і з іншими театрами. Так, в якості режисера з пластики він брав участь у постановці таких вистав, як «Світла Люче» (реж. С. Пасічник) і «Сон в літню ніч» (реж. Бакіров) у Харківському державному академічному театрі ім. Т. Г. Шевченка. У харківському театрі «ПС» він брав участь у постановці вистави «Сойчине крило» (за твором І. Франка), а в театрі «Каламбур» – «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон» (за Річардом Бахом). Ця вистава отримала чотири «Гран-прі» на міжнародних фестивалях. Після постановки вистави «Весілля Фігаро» у 2005 р. став працювати режисером оперної студії ХДУМ. На театральному факультеті ХДУМ А. М. Калоян зі своїми студентами поставив такі спектаклі, як «Кармен» Проспера Меріме, «Будинок Бернарди Альби» Лорки, «Отак загинув Гуска» Куліша [3].

У 2007 р. він став лауреатом премії «Народне визнання» в номінації «Театр» і рейтингу «Харків'янин року» за режисерську розробку і оригінальне «концептуальне рішення опери» Моцарта «Дон Жуан». У 2009 р. отримав Почесну грамоту Харківської міської ради, а в 2011 р. – Почесну грамоту Управління культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації [3].

У 2009-2014 рр. вів клас гобоя та «Методику навчання гри на духових інструментах» старший викладач кафедри оркестрових духових та ударних інструментів та оперно-симфонічного диригування ХНУМ Андронік Варткесович Назар'ян. Початкову музичну освіту одержав у ХССМШ: спочатку навчався у класі скрипки (М. Аронс), а потім у класі гобоя (Е. Морштейн і М. Шустова). У 1974-1976 рр. був вихованцем у військовому оркестрі (м. Харків). У 1975-1979 рр. навчався у Харківському музичному училищі. У 1984 р. закінчив ХІМ по класу гобоя професора В. І Лебедева. У 1986-1988 рр. працював концертмейстером кафедри концертмейстерської майстерності ХІМ. Із 1988 по 1998 рр. – концертмейстер групи гобоїв у оркестрі ХАТОБу ім. М. В. Лисенка [6].

Із вересня 2013 р. викладачем кафедри оркестрових духових та ударних інструментів та оперно-симфонічного диригування працює Тіран Сергійович Нікогосян.

Таким чином, представники вірменської громади відіграли значну роль у науково-педагогічній та творчій діяльності Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Вони активно діяли у різних сферах культури. Плідно працювали як керівники кафедр та творчих колективів вищого навчального закладу. Як викладачі виховали багато учнів, чії досягнення уславили університет. Їх внесок у розвиток мистецтва відзначений як на державному так і на суспільному рівні.

Перспективи дослідження полягають у подальшому науковому вивченні історії вірменської громади України та можуть бути використані в процесі написання узагальнюючих праць з історії національних меншин Харкова й України, підготовки підручників та навчально-методичних посібників з історії культури України.

Література

1. Барсегян Олександр Сергійович Про Харків / Почесні харків'яни. URL: <http://www.city.kharkov.ua/uk/o-xarkove/pochetnyie-kharkovchane/barsegyan-oleksandr-sergiyovich.html>. –
2. Барсегян Олександр Сергійович Харківщина: веб-проект Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки. URL: <http://region.library.kharkov.ua/buergers.php?type=1&year=2006&id=20>
3. Інтерв'ю з Калояном А. М. Від 02.03.2013 р. Архів автора. – 30 хв.
4. Інтерв'ю з Сарояном Л. С. Від 03.02.2013 р. Архів автора. – 15 хв.
5. Камерный хор НТУ ХПИ Объединенное хоровое движение. Официальный сайт. URL: <http://www.choral-union.ru/ntu>
6. Кафедра духових та ударних інструментів та оперно-симфонічного диригування // Харківський державний університет мистецтв. URL: <http://dum.kharkov.ua/orchpipes.htm>
7. Кафедра камерного ансамблю // Харківський державний університет мистецтв. URL: <http://dum.kharkov.ua/chamber.htm>
8. Кафедра оркестрових струнних інструментів // Харківський державний університет мистецтв. URL: <http://dum.kharkov.ua/orchstrings.htm>
9. Кочарян Сурен Гарникович // Кочарян, Сурен Гарникович – Википедия. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Кочарян,Сурен_Гарникович

10. Назаренко О. І. Абаджян Гарій Артушевич / О. І. Назаренко // Енциклопедія сучасної України. – Т. 1. – К., 2001. – С. 20-21.
11. Наука и образование Украины. «Украина 2007. Персоналии». – Харьков: Издательский дом «Известные имена», 2007. – 132 с.
12. Проректор з навчальної роботи // Харківський державний університет мистецтв. URL: <http://www.dum.kharkov.ua/prorector1.htm>
13. Рощенко А. Г. Ars Longa / А. Г. Рощенко // Международный научно-популярный журнал «Fortissimo». – Харьков, 2004. – С. 24-25.
14. Удостоены высоких наград // Канч. – 2009. – № 5-6. – С. 1.
15. Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського / [ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, та ін.]. – Харків: ХДУМ, 2007. – 336 с